

Степан
Соловйов

СОЛОВЙОВ Степан/Стефан Федорович [рос. Соловьев Степан/Стефан Федорович] (1798–28.05[09.06].1842), випускник і викладач КДА – церк. педагог, гебраїст, мовознавець.

Нар. у повітовому м. Карачеві Орловської губ. (нині – адм. центр Карачевського р-ну Брянської обл. РФ) у сім'ї диякона. Навчався в Орловській ДС (1812–21, м. Севськ, нині райцентр Брянської обл.) та КДА (1821–25), яку закінчив зі ступ. старшого канд. богослов'я, отримавши право на здобуття магістерського ступ. після двох років бездоганної служби в духовно-училищному відомстві (ухвалу Конференції КДА від 07.09.1825 затверджено Комісією духовних уч-щ 04.12.1825). Був найкращим студентом свого випуску.

11.12.1825 розпочав пед. діяльність на посаді бакалавра євр. мови КДА. Згідно з рішенням Св. Синоду від 29.10.1827, ухваленим за клопотанням академ. Конференції, отримав диплом магістра богослов'я і словесних наук. 17.08.1836 переведений на посаду бакалавра загальної словесності. З 21.08.1837 – екстраорд. професор словесності та член Конференції КДА.

Помер у Києві після тяжкої хвороби. Похований на Щекавицькому кладовищі (знищене у 1950-х).

У духовно-академ. середовищі 1830-х – поч. 1840-х С. був відомий як знавець євр. і халдейської мов. У 1833 підготував до друку посібник із граматики халдейської мови, рукопис якого отримав схвальну оцінку Конференції КДА та СПбДА. Однак, за браком необхідного шрифту в Лаврській друкарні та коштів для видання посібника поза межами Києва, праця С. залишилася неопублікованою. Доля рукопису невідома.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 160. – № 1308; Ф. 175. – № 2107; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 375, 440, 526, 1074, 1110, 1224, 1241, 1381, 1838; Оп. 3. – Спр. 28, 67, 119, 139, 158.

Опубл. дж.: Списки начальников и наставников Киевской духовной академии за истекшее пятидесятилетие ее, 1819–1869 // Пятидесятилетний юбилей Киевской духовной академии. – К., 1869. – С. 392–393; 399; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. III (1796–1869 гг.). – Т. 5 (1823–1869 гг.) / с предисл., введ. и прим. проф. прот. Ф. И. Титова. – К., 1915. – С. IX, 19–22, 28–31, 85, 120, 135, 148–149, 155, 200, 256, 352, 359.

Літ.: Чистович И. А. История Санкт-Петербургской духовной академии. – СПб., 1857. – С. 410–411; Аскоченский В. И. История Киевской духовной академии по преобразовании ее в 1819 году. – СПб., 1863. – С. 102, 104, 152, 182, 211–212; Мальшевский И. И. Деятельность митрополита Евгения в звании председателя Конференции Киевской духовной академии // ТКДА. – 1867. – № 12. – С. 605–606; Никольский К. И. Орловская духовная семинария (до 1867 года). Церковно-исторический очерк // Орловские Ев. – 1914. – № 8. – Отд. неофиц. – С. 141; Титов Ф., проф., прот. Императорская Киевская духовная академия в ее трехвековой жизни и деятельности (1615–1915 гг.): историческая записка. – К., 2003. – С. 385–386, 549.

М. Л. Ткачук

СОЛЬСЬКИЙ Стефан (Степан) Михайлович [рос. Сольский Стефан (Степан) Михайлович] (18[30].12.1835 *–07[20].11.1900), випускник і викладач КДА – богослов-біблієст, педагог, громадський діяч.

Нар. у с. Вільську Житомир. пов. Волин. губ. (нині – Черняхівського р-ну Житомир. обл.) у сім'ї місцевого священника. Навчався у Волин. ДС (1851–57) і КДА (1857–61), де здобув ступ. магістра богослов'я і словесних

* Згідно з метричним свідоцтвом (див.: ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 4060. – Арк. 31). За даними некролога нар. 27.12.1834 [08.01.1835].

наук (затверджений Св. Синодом 05.10.1862). Рукопис випускного твору С. «Обозрение опытов протестантских богословов в объяснении сходства и несогласия в Евангелии» зберігається в ІР НБУВ.

Після закінчення КДА отримав призначення на посаду викладача Св. Письма КДС (з 14.10.1861), де з 22.04.1862 виконував також функції помічника інспектора. У 1864 був переведений на каф-ру Св. Письма КДА, де обіймав посади бакалавра (з 14.04.1864) і екстраорд. (з 23.01.1867) професора. На підставі схвальних рецензій проф. Я. О. Олесницького і доц. священика Г. В. Малеванського на працю «Сверхъестественный элемент в новозаветном Откровении по свидетельствам Евангелий и посланий апостола Павла» (К., 1877), подану до Ради КДА на здобуття докторського ступ., 09.09.1877 був допущений до публічного захисту, який відбувся 11.10.1877 за участю офіц. опонентів проф. Д. В. Поспехова та проф. Я. О. Олесницького (присуджений Радою КДА ступ. д-ра богослов'я затверджений Св. Синодом 08.05.1878). У подальші роки обіймав каф-ру Св. Письма у званні орд. (з 31.05.1878) і заслуженого орд. (з 16.09.1889) професора. Викладацьку і наук. роботу поєднував із адм. діяльністю на посадах помічника інспектора (15.08.1865–15.08.1869) та в. о. інспектора (22.06–20.07.1871, 21.06–13.08.1873, 20.07–15.08.1874, 22.06–10.08.1875; 15.07–12.08.1876; 08.07–07.08.1877; 16.06–20.08.1878) КДА. У 1869–77 входив до складу Ради КДА від богослов. відділення. Був членом (05.04.1875–28.04.1879) і головою (11.04.1886–05.09.1888) тимчасового будівельного ком-ту при КДА.

У зв'язку із погіршенням стану здоров'я, указом Св. Синоду від 25.01.1897 звільнений від академ. служби за власним проханням. 04.02.1897 обраний почесним членом КДА «в виду 35-летней духовно-учебной службы его».

Маючи діяльну натуру, з поч. 1870-х брав активну участь у громадському житті Києва та міськ. врядуванні. Був «гласним» (депута-

Стефан
Сольський

том) Київ. міськ. думи (з 1871 до кінця життя), членом міськ. управи (з 27.03.1879), заступником міськ. голови (з 26.04.1879), київ. міськ. головою (з 24.09.1887 до кінця життя), почесним мировим суддею (з липня 1889). Заслужив повагу і довіру киян своїми високими моральними якостями і невтомним піклуванням про розвиток міста. За активною участю «Уважай Уважайча» (цим промовистим прізвиськом нагородили С. вдячні містяни), у Києві бурхливо розвивалися промислове і культ. будівництво, прокладались електричні та телефонні мережі, облаштовувалися трамвайне сполучення (вперше в Росії), міська каналізація, артезіанське водопостачання, протипожежна охорона; зводилися пам'ятники, храми і театральні будівлі; відкривалися нові освіт. установи; було організовано святкування 900-річчя Хрещення Русі (1888) та проведення Всерос. сільгосп. і промислової виставки (1897).

Мав численні подяки і держ. відзнаки, у т. ч. ордени Св. Анни 3-го (14.07.1873) і 2-го (07.08.1882) ступ., Св. Станіслава 2-го (19.06.1877) і 1-го (14.05.1896) ступ., Св. Володимира 4-го (12.04.1886) і 3-го (01.04.1890) ступ., серб. орден Такова 2-го ступ. (1892).

Разом із дружиною Юлією Іванівною (у дівоцтві – Скворцовою, донькою профе-

сора КДА й Ун-ту Св. Володимира протоієрея І. М. Скворцова) виховав семеро дітей: дочок Олімпіаду (1866 р. н.) та Варвару (1868 р. н.), синів Миколу (1870 р. н.), Андрія (1871 р. н.), Володимира (1873 р. н.), Олександра (1876 р. н.) і Сергія (1884 р. н.).

Передчасна смерть С. від серцевої хвороби (на 66-му році життя) була сприйнята киянами як особиста трагедія: тисячі з них проводжали його в останню путь на Лук'янівське міське кладовище, благоустроєм якого С. опікувався за життя. У 1902 над його могилою було зведено склеп (за проектом відомого київ. архітектора Едуарда Братмана). Поховання і склеп, що з 1997 слугує каплицею та має статус пам'ятника історії, збереглися до наших часів (ділянка № 9).

Пед. діяльність і науково-богослов. творчість С. становлять важливий етап розвитку правосл. духовно-академ. біблеїстики. Понад 30-річний досвід викладання С. курсу Св. Письма Нового Завету та наук. керівництва підготовкою канд. творів за відповідною тематикою сприяв не лише розробці його складових частин – загального історико-критичного вступу (історія походження та зібрання канону, збереження тексту новозавітних свящ. книг), спец. вступу до Четвероевангелія, Діянъ Апостольських і Соборних Посланъ, спец. історико-екзегетичного вступу до Посланъ ап. Павла та книги Апокаліпсису – а й формуванню С. як авторитетного і компетентного експерта з питань духовної освіти й утвердженню його переконання в тому, що саме вивчення Біблії становить фундамент богослов. знання та розвитку богослов. дисциплін.

Викладацька діяльність С. мала безпосередній вплив і на формування його наук. зацікавлень. Значний корпус творів С., що вирізнялись інформативністю, лаконізмом та ясністю викладу (монографія, статті, курси лекцій, критико-бібліогр. огляди та рецензії, популярні публікації, проповіді), був створений з огляду на предмет викладання та потреби реліг. просвітництва.

Притаманне творчості С. посилення критико-апологетичного мотиву, спрямованого проти т. зв. негативної критики Біблії, поширеної у Європі наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст., особливо виразне у працях, що належать до пріоритетного напрямку його наук. діяльності у царині біблійного богослов'я та ґрунтованій на ньому апологетиці – зокрема в докторській монографії, рекомендованій Учбовим ком-том при Св. Синоді як «корисний посібник» для викладання осн. богослов'я і Св. Письма Нового Завету (1878), та опублікованих частинах його лекційних курсів «Из чтений по Ветхому Завету. Гл. 1. История науки по Ветхому Завету» (1870), «Из лекций по Новому Завету» (1877), а також у статтях з історії зах. та вітчизн. біблеїстики («Краткий очерк истории священной библиологии и экзегетики», 1866; «Употребление и изучение Библии в России», 1868; «Обозрение трудов по изучению Библии в России с XV века до настоящего времени», 1869; «О библейском мирозерцании в жизни древнерусского народа», 1878; «Острожская Библия в связи с целями и видами ее издателя», 1884 та ін.). Вагоме місце у творчості С. належало студіям з біблійної ісагогіки, які стосувалися, зокрема, проблеми побудови та викладу т. зв. вступів до вивчення Св. Письма та його складових частин. Здійснений ним аналіз історії та сучасного стану цієї проблеми, узагальнений у розділах «Из лекций по Новому Завету» і статті «Каков может быть состав научных введений в книги Св. Писания в настоящее время» (1887), став дороговказом для розвитку цієї галузі правосл. біблеїстики і піднесення її ісагогічних викладів на гідний наук. рівень.

Провідним мотивом переконання С. у необхідності підготовки якісних наук. посібників-«вступів» до вивчення Св. Письма було прагнення захистити від закидів раціоналістичної критики ідею богонатхненності та «священної цінності» біблійних канонічних книг на підставі експлікації як

зовн. чинників їхнього походження та збереження, так і внутр. свідчень, отриманих шляхом аналізу змісту текстів, спрямованого на розгляд релігійно-догматичних питань. Таке поєднання, на думку С., сприяло увиразненню питоми богослов., а не лише історико-літ. характеру бібліологічних «вступів».

Намагаючись здолати згубну тенденцію замовчування зах., т. зв. негативної критики, С. обстоював переконання в тому, що досягнення позитивного змісту біблійних книг у правосл. богослов'ї можливе лише за умов ґрунтовного наук. аналізу критичних закидів і сумнівів раціоналізму щодо походження, збереження та значення свящ. канону в давній християн. Церкві та ретельної перевірки висновків негативної критики на підставі церк. Передання та змісту кожної біблійної книги. Практичні пропозиції С. щодо побудови бібліологічного посібника-«вступу» ґрунтуються на глибокому осмисленні іноз. і вітчизн. досвіду в цій царині та увиразнюють його власну творчу еволюцію. Здебільшого апологетична позиція С., спрямована проти поширення у суспільстві зах. раціоналістичних поглядів на Біблію та її вчення, містить зародки позитивної й перспективної з наук. погляду програми, що вплинула на майбутнє правосл. біблеїстики.

Помітне місце у діяльності С. як богослова та біблеїста-екзегета мало проповідництво. У 1872–96 він писав і виголошував свої проповіді-«слова» на недільні біблійні читання під час Великого посту (зокрема, на Пасію) в Києво-Братському монастирі (друкувалися в «Трудах Киевской духовной академии»). Чималу частину доробку С. становлять популярні публікації у часописах «Воскресное чтение» та «Руководство для сельских пастырей», присвячені біблійним темам і сюжетам.

Викладацька і наук. діяльність С. припадає на той період, коли на століття вперед закладалася проблематика світової біблеїс-

тики, виокремлювалися та конкурували між собою різні теор. позиції, відповідні школи та течії. Постать С. посідає помітне місце у спробах тогочасної правосл. біблеїстики зіставити відданість власній догматичній і культ. традиції з необхідністю входження до європ. та світового інтелектуального простору. Кажучи словами учня С. Д. І. Богдашевського (див. *Василій (Богдашевський)*), у своїй творчості він «всегда имел в виду нужды и потребности времени», а предмет його праць становили «вопросы характера общего, принципиального», тож ці праці «долго не потеряют своего научного интереса».

Осн. тв.: Краткий очерк истории священной библиологии и экзегетики с древнего до позднейшего времени // ТКДА. – 1866. – № 10. – С. 157–190; № 11. – С. 305–342; № 12. – С. 466–506; Употребление и изучение Библии в России // ПО. – 1868. – № 10. – С. 145–180; № 11. – С. 251–270; Обзор трудов по изучению Библии в России с XV века до настоящего времени // Там само. – 1869. – № 2. – С. 190–221; № 4. – С. 538–577; № 6. – С. 797–822; Из чтений по Ветхому Завету. Гл. 1. История науки по Ветхому Завету и история происхождения Ветхозаветных книг // ТКДА. – 1870. – № 9. – С. 589–640; Из чтений по Ветхому Завету. Гл. 2. История собрания ветхозаветных книг в один священный кодекс, или история ветхозаветного канона // Там само. – 1871. – № 7. – С. 71–117; Сверхъестественный элемент в новозаветном Откровении по свидетельствам Евангелий и посланий апостола Павла. – К., 1877. – [2], VI, 292 с.; Речь перед защитой диссертации: «Сверхъестественный элемент в новозаветном Откровении по свидетельствам Евангелий и посланий апостола Павла» // ТКДА. – 1877. – № 10. – С. 195–204; Из лекций по Новому Завету // Там само. – № 8. – С. 234–284; 1878. – № 4. – С. 98–127; Об участии императора Александра I в издании Библии на русском языке. – К., 1878. – [2], 24 с.; О библейском миросозерцании в жизни древнерусского народа. – К., 1878. – [2], 37 с.; Острожская Библия в связи с целями и видами ее издателя // ТКДА. – 1884. – № 7. – С. 293–320; По поводу высочайше утвержденных Правил о церковно-приходских школах // Там само. – 1885. – № 4. – С. 547–565; Церковно-приходская школа // Там само. – 1886. – № 9. – С. 146–162; Каков может быть состав научных введений в книги Св. Писания в настоящее время // Там само. – 1887. – № 3. – С. 358–376.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. III. – №№ 10082, 13820; Ф. 301 (КДА). – 699 л. – № 32; Ф. 304. – Дис. 355; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 4060, 10959; Оп. 3. – Спр. 923, 1796, 1910, 2990, 2313.

Опубл. дж.: Протоколы заседаний Совета Киевской духовной академии за 1877–1878 учебный год. –

К., 1878. – С. 87–104, 136–137, 140–143; *Титов Ф., свящ.* Стефан Михайлович Сольский (Некролог) // ТКДА. – 1900. – № 12. – С. 629–640; [*Едлинский М., свящ.*]. Слово, сказанное на заупокойной литургии свящ. Михаилом Едлинским при погребении бывшего профессора Киевской духовной академии и Киевского городского головы С. М. Сольского // Там само. – С. 641–647; *Певницкий В. Ф.* Речь, сказанная пред погребением С. М. Сольского, професором Академии В. Певницким // Там само. – С. 647–654; [*Богдашевский Д. И.*]. Речь, сказанная при погребении С. М. Сольского, после пения церковной песни «Со святыми упокой...» доцентом Академии Д. Богдашевским // Там само. – С. 654–659; *Бродович И.* Стефан Михайлович Сольский // Вольтские Ев. – 1900. – № 36 (ч. неофиц.). – С. 1315–1325; *Певницкий В. Ф.* Мои воспоминания. Ректор Израиль Лукин (1854–1859) на ректуре в Академии // ТКДА. – 1911. – № 10. – С. 319–320.

Літ.: *Богдашевский Д. И.* Учено-литературная деятельность покойного профессора Киевской духовной академии С. М. Сольского // ТКДА. – 1900. – № 12. – С. 660–685; *Сольский Стефан Михайлович* // Русские писатели-богословы. Историки Церкви. Исследователи и толкователи Священного Писания. Библиограф. указатель. – 2-е изд. – М., 2001. – С. 398–402; *Мень А., прот.* Библиологический словарь : в 3 т. – Т. 3. – М., 2002. – С. 144–145; *Головащенко С. І.* Про деякі аспекти бібліологічної спадщини С. М. Сольського: біблійна ісагогіка // КА. – Вип. 4. – К., 2007. – С. 95–109; *Він же.* Про становлення проблемного та методологічного простору київської духовно-академічної біблеїстики: С. М. Сольський та Я. О. Олесницький // НЗ НАУК-МА. – Т. 76 : Філософія та релігієзнавство. – К., 2008. – С. 48–57; *Він же.* Дослідження та викладання Біблії в Київській духовній академії ХІХ – початку ХХ ст. – К., 2012. – С. 205–217; *Карсим І. А.* Професор Степан Сольський: до історії біблійної школи Київської духовної академії 2-ї пол. ХІХ ст. // Труды КДА. – № 11. – К., 2009. – С. 36–48; *Анисимов А.* Городской голова «с головою»: Степан Михайлович Сольский. – Режим доступу: <http://www.interesniy.kiev.ua/znamenitye-kievlyane/gradonachalniki-i-chinovniki/gorodskoy-golova-s-golovoyu>. – Назва з екрана.

С. І. Головащенко

СОФРОНІЙ (МАЦКЕВИЧ Сила Ананійович) [рос. Софроний (Мацкевич Сила Ананьевич)] (30.07[11.08].1829–03[15].01.1890), архімандрит РПЦ, випускник КДА – церк. педагог і адміністратор.

Нар. у м-ку Межиріч Острозького пов. Волин. губ. (нині – село в Острозькому р-ні Рівн. обл.) у сім'ї священика. Після закінчення Волин. ДС (1845–51, м. Кременець – нині райцентр Терноп. обл.) навчався у КДА (1851–55), де здобув ступ. канд. богослов'я

(ухвалу Конференції КДА від 11.08.1855 затверджено Св. Синодом 19.12.1856). Рукопис випускного твору С. «Давид, царь Израильский, на служении своему народу и Церкви» зберігається в ІР НБУВ.

З 01.09.1855 до 01.04.1857 обіймав посаду помічника наставників Волин. ДС. З 01.04 до 22.10.1857 викладав догматичне богослов'я, церк. історію та літургіку для семінаристів, що входили до складу архієрейського хору Свято-Успенської Почаївської лаври, та був їхнім інспектором. Після нетривалого перебування на посаді вчителя Білостоцького ДУ (м-ко Білосток Волин. губ., нині – село у Луцькому р-ні Волин. обл.) був призначений інспектором і вчителем Кременецького ДУ (з 27.01.1858). З 24.09.1860 – викладач логіки, психології, патрології та лат. мови Волин. ДС. 03.03.1863 прийняв чернечий постриг. Рукопокладений у Свято-Успенській Почаївській лаврі в сані ієродиякона (04.08.1863) та ієромонаха (06.08.1863). З 26.07.1865 – помічник інспектора та член Правління Волин. ДС.

Указом Св. Синоду від 23.08.1867 призначений настоятелем Любарського Свято-Георгіївського чол. монастиря (побл. смт Любар, нині – райцентру Житомир. обл.; закритий у 1920-х) і піднесений до сану архімандрита (чин звершено у Свято-Успенській Почаївській лаврі 08.09.1867). Того ж року ввійшов до складу засновників єпархіального Тов-ва опіки пораненими і хворими воїнами. З 09.02.1870 був благочинним жін. монастирів Волин. єпархії.

У зв'язку із перетворенням Любарського монастиря на жін. обитель, з 31.03.1873 отримав у тимчасове управління Володимир-Волинський в ім'я Різдва Христового чол. монастир (закритий у рад. часи; нині – жін. монастир; з 2002 – у стані відновлення). Указом Св. Синоду від 05.06.1873 призначений його настоятелем. Після звільнення, за власним клопотанням, з посади настоятеля (з 04.08.1875) певний час залишався у Володимир-Волинському монастирі. Згодом пе-